

POTRZEBA OCHRONY ŚRODOWISKA W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM ZWIĄZANA Z ROZWOJEM DZIAŁALNOŚCI TURYSTYCZNEJ

Iwona M. Batyk

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

NEED FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE WARMIA AND MAZURY VOIVODSHIP RELATED TO THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Streszczenie

Turystyka jest jedną z dynamicznie rozwijających się gałęzi gospodarki w województwie warmińsko-mazurskim. Jednak niezrównoważony ruch turystyczny nie jest dla środowiska obojętny. Nasilająca się tendencja pozyskania przez przemysł turystyczny jak największych dochodów z turystyki prowadzi do walki o każdy obszar interesujący turystycznie. Bardzo rzadko pamięta się o obowiązku troski o zachowanie środowiska naturalnego. Powodowane są szkody, które często mają nieodwracalne skutki.

Dbłość o zachowanie wysokich walorów środowiska wymaga spójnej i konsekwentnej polityki ochrony środowiska. Istotne znaczenie ma również zapewnienie dostępu do informacji o środowisku oraz edukacja ekologiczna. Degradacja powodowana nasilającym się ruchem turystycznym, powinna być bodźcem do działań w zakresie prognozowania i planowania ochrony środowiska oraz ustalania narzędzi wymuszających realizowanie zrównoważonego rozwoju turystyki. Kontrola oddziaływań turystyki na środowisko, powinna uwzględniać zachowanie niewielkiej skali ruchu turystycznego, zwłaszcza w obrębie obszarów cennych przyrodniczo.

Opracowanie zawiera determinanty rozwoju funkcji turystycznej obszaru oraz zagrożenia dla środowiska przyrodniczego płynące z realizowania turystyki i nieprzestrzegania zasad zrównoważonego rozwoju. Na podstawie analizy dostępnych źródeł lite-

raturowych podjęto próbę wskazania celów strategicznych, w ramach których ustalono zadania do realizacji, służące ochronie środowiska naturalnego w województwie warmińsko-mazurskim.

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, działania służące ochronie przyrody, atrakcyjność turystyczna.

Summary

Tourism is one of the fastest growing industries in the Warmia and Mazury voivodship. However, unsustainable tourism is not environmentally neutral. The increasing trend in the tourism industry to obtain the maximum benefit from tourism industry to fight for each area of interest for tourists. Very rarely remembers the obligation to care for the preservation of the environment. Are caused by damage, which often have irreversible consequences.

The attention to maintaining high environmental values requires a coherent and consistent policy environment. It is also important to ensure access to environmental information and environmental education. Degradation caused by the escalation in tourism, should be an incentive for action in the areas of forecasting and environmental planning and setting tools that enforce implementation of sustainable tourism development. Control impacts of tourism on the environment should take into account the behavior of small scale tourism, especially in the areas of high natural value.

The study contains the determinants of tourism development area and the risks to the environment arising from the implementation of tourism and non-compliance with the principles of sustainable development. Based on the analysis of available literature sources has attempted to identify strategic objectives were identified in the tasks to be performed, for the protection of the environment in the Warmia and Mazury.

Key words: environmental protection, measures to protect wildlife, tourist attraction.

WPROWADZENIE

Ochrona i związane z nią kształtowanie środowiska jest zespołem środków i działań zmierzających do utrzymania środowiska w stanie zapewniającym optymalne warunki życia człowieka. Na atrakcyjność turystyczną mają wpływ m.in.: klimat, jakość gleb, czystość wód, występowanie flory i fauny, zbiorniki

wodne czy zagospodarowanie lasów. Coraz częściej największym motorem napędzającym ruch turystyczny jest unikalności danego obszaru. Rozwój regionu oparty o turystykę powinien być traktowany jednoznacznie z dbałością o środowisko naturalne. Niestety nasilająca się sprzeczność interesów wynika z jednej strony z potrzeb ochrony środowiska, zaś z drugiej z potrzeby udostępnienia obiektów i obszarów przyrodniczo cennych dla turystów. Jest to wynikiem ciekawości ludzkiej i chęci poznawania tego co nieznane lub niejednokrotnie ograniczone. Nie zawsze pragnienie odkrywania idzie w parze z potrzebą ochrony tego co przyrodniczo i kulturowo cenne. Im bardziej unikalne i atrakcyjne są obiekty i obszary przyrodnicze, tym większe jest zainteresowanie ze strony turystów. Jednocześnie obszary przyrodniczo cenne podlegają bardziej rygorystycznym przepisom ochronnym, ograniczającym do nich dostęp. Unikalne elementy przyrodnicze nie mogą jednak zostać całkowicie odizolowane w celu ich ochrony. Zatem, określenie zasad udostępnienia cennych elementów przyrody jest obecnie najważniejszym aspektem relacji pomiędzy ochroną środowiska, a turystyką.

Na podstawie analizy dostępnych źródeł literaturowych podjęto próbę wskazania celów strategicznych, w ramach których ustalono zadania do realizacji, służące ochronie środowiska naturalnego w województwie warmińsko-mazurskim.

POTRZEBA OCHRONY ŚRODOWISKA

Duży potencjał dla rozwoju turystyki i rekreacji w województwie warmińsko-mazurskim, jest coraz częściej powodem konfliktów interesów. Podstawowym z nich jest konflikt między dążeniem do zachowania przyrodniczego potencjału a jednoczesną chęcią intensywnego wykorzystania przestrzeni. Dlatego też spójna i konsekwentna polityka ochrony środowiska oraz aktywny udział mieszkańców regionu muszą być skierowane na dbałość o zachowanie wysokich walorów środowiska, poprawę stanu elementów środowiska i hamowanie procesów gospodarczych negatywnie oddziaływujących na środowisko. Bardzo istotny jest również dostęp do informacji o środowisku oraz edukacja ekologiczna. To dzięki edukacji ekologicznej, społeczeństwo może uczestniczyć w podejmowaniu decyzji wpływających na jakość środowiska [Batyk I. M., 2011]. Niestety działania nad zagospodarowaniem wielu przyrodniczo cennych terenów województwa warmińsko-mazurskiego znacznie dominują nad działa-

niami mającymi na celu dbałość o środowisko. Wielkość szkód jakie wywołuje brak świadomości ekologicznej zarówno wśród turystów, jak i przedsiębiorców turystycznych zależy m.in. od: skali ruchu turystycznego, form aktywności turystycznej, preferowanych form turystyki oraz wielkości i zakresu działalności turystycznej.

Liczba turystów odwiedzających Warmię i Mazury z roku na rok rośnie i wywołuje zjawisko przeciążenia ruchem turystycznym. Zmniejsza się atrakcyjność turystyczna oraz niszczone są walory naturalne regionu. Zwiększone natężenie ruchu turystycznego powoduje większe i niestety nieodwracalne straty w przyrodzie. Działalność turystyczna generuje ogromne ilości odpadów i ścieków. Przy rozbudowie infrastruktury, przemysł turystyczny musi pamiętać o transporcie. To z kolei prowadzi do karczowania lasów i jednocześnie wzmacnia hałas. Degradacja roślinności czy niszczenie pomników przyrody to tylko nieliczne z problemów negatywnie wpływających na środowisko naturalne. Szkody ekologiczne są zauważalne już po kilku sezonach. Zatem turysta widząc zdegradowane środowisko nie chce więcej spędzać urlopu w takim miejscu i decyduje się na inny obszar. Słabnie funkcja turystyczna takiego regionu a co za tym idzie miejsce to popada zarówno w ruinę ekologiczną jak i ekonomiczną [Zalewska D., 1999].

Na atrakcyjność i użyteczność turystyczną poszczególnych obszarów coraz większy wpływ mają walory środowiskowe, w szczególności urozmaicona rzeźba terenu, różnorodność biologiczna, swoisty mikroklimat, walory estetyczne i krajobrazowe oraz niski stopień zanieczyszczenia środowiska. Wynika to m.in. ze zmian preferencji konsumenckich co do formy wypoczynku. Ludzie coraz częściej rezygnują z wypoczynku w formie stacjonarnej na rzecz aktywnego spędzania czasu wolnego na obszarach o atrakcyjnych walorach przyrodniczych [Sadowska-Snarska C., 2001].

Rozwój funkcji turystycznej jest uzależniony od ilości, jakości i dostępności zlokalizowanych na danym obszarze zasobów przyrodniczych, kulturowych, materialnych i ludzkich. o możliwościach i kierunkach rozwoju gospodarki turystycznej decydują głównie:

- walory środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz atrakcje turystyczne,
- rodzaj i wielkość infrastruktury turystycznej,
- położenie i dostępność komunikacyjna,
- chłonność i pojemność turystyczna,
- lokalne strategie rozwoju społeczno-gospodarczego.

Paradoksalnie, pomimo przekształceń jakie powoduje w środowisku przyrodniczym gospodarka turystyczna, jest ona ściśle zależna od stanu i walorów tego środowiska. Na terenie Warmii i Mazur widocznych jest wiele zagrożeń dla środowiska przyrodniczego płynących ze strony turystyki. Najważniejsze z nich to:

- zmiany w krajobrazie powstałe w wyniku budowy hoteli i pensjonatów,
- degradacja przyrodniczo cennych terenów oraz obszarów leśnych,
- niszczenie różnorodności biologicznej,
- zanieczyszczenie jezior i rzek,
- zwiększona produkcja odpadów,
- zakłócanie spokoju zwierząt oraz siedlisk wodnych powodowane przez hałas i takie formy rekreacji jak: żeglarstwo czy spływy kajakowe.

Duża koncentracja ruchu turystycznego na niektórych obszarach województwa warmińsko-mazurskiego stanowi zagrożenie dla ekosystemów wodnych i lądowych, powoduje zubożenie ekosystemów oraz nagromadzenie zanieczyszczeń. Ze względu na krótki sezon turystyczny, koncentracja tych zjawisk zwłaszcza na obszarach wiejskich nie jest duża, ale w perspektywie nasilających się dążeń do wydłużenia sezonu turystycznego oraz powstawania nowych odmian turystyki realizowanej na obszarach przyrodniczo cennych np. birdwatchingu, zjawiska te mogą powodować w krajobrazie nieodwracalne zmiany. w rejonach zdominowanych przez turystykę masową tj. żeglarstwo, kajakarstwo czy turystyka rowerowa, zagrożenie jest dużo większe. Dotyczy to głównie szlaku Wielkich Jezior Mazurskich, szlaku rzeki Krutyni oraz miejscowości turystycznych: Mikołajek, Mrągora, Giżycka, Pisz czy Rucianego-Nidy.

Konieczne jest zatem wypracowanie rozwiązań, które będą przyczyniać się do realizacji celów służących ochronie i kształtowaniu środowiska w województwie warmińsko-mazurskim.

CELE STRATEGICZNE SŁUŻĄCE OCHRONIE I KSZTAŁTOWANIU ŚRODOWISKA W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

Analiza relacji pomiędzy ochroną i kształtowaniem środowiska a turystyką w województwie warmińsko-mazurskim wymaga określenia celów strategicznych, w ramach których należy ustalić zadania do ich realizacji. Do takich celów należy zaliczyć: zachowanie czystego i naturalnego środowiska, rozwój

infrastruktury turystycznej oraz edukację ekologiczną mieszkańców regionu i turystów w zakresie rozumienia i stosowania zasad ochrony środowiska.

W obszarze zachowania czystego i naturalnego środowiska niezbędna jest realizacja poszczególnych działań:

- Wdrożenie systemu gospodarki odpadami komunalnymi – według GUS w woj. warmińsko-mazurskim w 2010 roku zebrano 323 tys. ton odpadów komunalnych, co stanowiło jedynie 3,2% wszystkich odpadów komunalnych zebranych w Polsce. w odniesieniu do średniej krajowej jest to o 12,9% mniej zebranych odpadów w przeliczeniu na 1 mieszkańca [Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2011 roku, 2012].
- Przyspieszenie działań w zakresie segregacji, odbioru, odzysku i utylizacji odpadów komunalnych – poprzez zwiększenie ilości pojemników do selektywnej zbiórki odpadów oraz zwiększenie dostępności do nich, zwłaszcza na obszarach wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Od 2013 roku obowiązuje zakaz składowania zebranych selektywnie odpadów ulegających biodegradacji. Do tej pory w regionie większość gmin nie prowadziło zbiórki tych odpadów.
- Stworzenie systemu selektywnego zbierania odpadów niebezpiecznych np. elektrycznych i elektronicznych, wielkogabarytowych, odpadów z remontów itp., tak aby ograniczyć ich ilość zalegającą w wielu warmińsko-mazurskich lasach.
- Wdrożenie programu zagospodarowania ścieków i ochrona wód naturalnych – to zagadnienia bardzo istotne w odniesieniu do zanieczyszczeń rzek i jezior, spowodowanych odprowadzaniem ścieków. Powstają ekologiczne mini przystanie żeglarskie wraz z systemami odbioru nieczystości z jachtów i segregacją odpadów stałych. Obecnie działa osiem ekomarin na szlaku Wielkich Jezior Mazurskich oraz trzy nad Jeziorem Jeziorak. w funkcjonującej od 2012 roku ekomarii w Mikołajkach ilość odebranych z jachtów nieczystości wzrosła z 10 m³ w 2011 r. do 19 m³ w 2012r. Wzrosła ilość odpadów komunalnych kierowanych na składowiska (zamiast porzucania w lasach) z 11 m³ w 2011 r. do 63 m³ w 2012r. Liczba łodzi korzystających z odbioru ścieków jachtowych i nieczystości stałych wzrosła z 96 łodzi w 2011 r. do 165 w 2012 r.

- Wdrożenie systemu ochrony powietrza – poprzez upowszechnianie ekologicznych systemów ogrzewania. Należy zaproponować preferencyjne systemy finansowania zarówno dla użytkowników, jak i zainteresowanych wprowadzeniem systemów ogrzewania wykorzystujących ekologiczne paliwa i surowce opałowe.
- Współpraca gmin wchodzących w skład Mazurskiego Parku Krajobrazowego w kwestii jednolitej interpretacji zasad, zatwierdzonego dopiero w 2011 roku Planu Ochrony Mazurskiego Parku Krajobrazowego. Dotyczy to przede wszystkim wydawania pozwoleń na inwestycje w granicach parku i jego otulinie, gospodarkę rolną, leśną i rybacką oraz udostępniania tego obszaru na cele turystyczne.
- Wypracowanie porozumienia w sprawie utworzenia Mazurskiego Parku Narodowego. w toczącym się od wielu lat sporze, samorządowcy z ośmiu gmin do których wpłynął projekt utworzenia Parku sprzeciwiają się, twierdząc, iż ograniczy on mieszkańcom gmin korzystanie z drzewa pochodzącego z wycinki lasów oraz ograniczy prawa i wolności poprzez zakaz budowania obiektów w pobliżu jezior i rzek. Dodatkową kwestią zgłaszaną w sporze jest finansowanie funkcjonowania Parku z funduszy gminnych. Władze lokalne nie zdają sobie sprawy, że utworzenie Mazurskiego Parku Narodowego dałoby możliwość kontrolowanego rozwoju obszarów przyrodniczo cennych oraz zaprzestania masowej wycince drzew przeznaczonych dla zachodnich koncernów meblarskich. Park narodowy jest państwową jednostką budżetową w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, co wiąże się z korzyściami ekonomicznymi, a nie jak twierdzą samorządowcy z obciążeniami dla budżetów gminnych.

Rozwój infrastruktury turystycznej w województwie warmińsko-mazurskim powinien dotyczyć realizacji następujących działań:

- rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, dotyczącej m.in. remontów i budowy dróg, parkingów, ścieżek rowerowych i chodników oraz ich oznakowania;
- rozbudowy infrastruktury na terenach rekreacyjnych, położonych poza obszarami przyrodniczo cennymi;
- wyposażenie miejsc o walorach rekreacyjnych w urządzenia sanitarne;
- wyposażenia terenów wypoczynkowych w urządzenia rekreacyjne typu: plaże, pomosty, boiska, kąpieliska.

Bardzo ważnym zagadnieniem w relacjach ochrony i kształtowania środowiska z turystyką jest edukacja ekologiczna, zarówno mieszkańców regionu jak i turystów. Podnoszenie świadomości w zakresie rozumienia i stosowania zasad ochrony środowiska powinno opierać się na następujących działaniach:

- Wdrożenie systemu egzekwowania przepisów ochrony środowiska – poprzez ewidencję właścicieli kwater agroturystycznych dla efektywnej ewidencji producentów odpadów komunalnych.
- Preferencje dla obiektów turystycznych i gospodarstw eko – i agroturystycznych nie stosujących szkodliwych dla środowiska naturalnego technologii. Konieczne jest wypracowanie systemu ulg dla gospodarstw eko – i agroturystycznych, aby zachęcić je do korzystania z tego typu rozwiązań.
- Wdrożenie systemu edukacji ekologicznej – poprzez organizację szkoleń i warsztatów tematycznych, przy aktywnym udziale organizacji samorządowych i pozarządowych. Należy dążyć do rozpoczynania edukacji ekologicznej od jak najmłodszych lat, wprowadzając ją do obowiązkowych programów nauczania w przedszkolach i szkołach. Wymierne efekty dają organizowane olimpiady ekologiczne i konkursy na najładniejszą zagrodę wiejską czy najlepsze gospodarstwo agroturystyczne. Podnoszenie świadomości ekologicznej wśród dzieci, młodzieży i dorosłych oraz zapewnienie powszechnego dostępu do informacji o środowisku jest warunkiem koniecznym do skuteczności wszelkich działań realizowanych w województwie warmińsko-mazurskim. Wspierane działania związane z edukacją ekologiczną realizowane są przez: Mazurskie Centrum Edukacji Ekologicznej, Olsztyńskie Centrum Edukacji Ekologicznej, Elbląskie Centrum Edukacji Ekologicznej, Ełckie Stowarzyszenie Ekologiczne oraz Centrum Edukacji Ekologicznej w Iławie.

W wyniku podnoszenia poziomu świadomości ekologicznej, coraz częściej pojawiają się konsumenci, którzy chcą chronić środowisko. Skłonni są do kupna ekologicznych towarów i usług, do zmiany swojego stylu życia, przyzwyczajzeń i modelu konsumpcji. Dbają o segregację śmieci, oszczędzają energię i wodę, nabywają produkty regionalne, wybierają wyznaczone szlaki, zostawiają samochód na parkingu przydrożnym a nie wjeżdżają nim do lasu. w przypadku turystów, autentyczna postawa proekologiczna przejawia się w tym, że w miejscu wakacji zachowują się oni z takim samym szacunkiem dla środowiska jak w miejscu zamieszkania. Szczególnie dotyczy to oszczędzania zużycia wody

i energii, segregacji śmieci czy zmniejszanie objętości butelek plastikowych poprzez ich zgniatanie. Jednocześnie turyści o wysokim stopniu świadomości ekologicznej powinni zachęcać do zachowań proekologicznych innych gości, a nawet właścicieli gospodarstw agroturystycznych. Powinni również sygnalizować rolnikom potrzebę kształtowania oferty zgodnej z wymaganiami ochrony środowiska [Batyk I. M., 2012].

W rozważaniach na temat koniecznych do zrealizowania działań pojawia się szereg dylematów. Istnieje potrzeba dobrej woli faktycznego wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju poprzez turystykę. Podejmowanie działań proekologicznych powinno wynikać z potrzeby każdego człowieka, a nie z możliwości uzyskania finansowych środków wsparcia na realizację takich działań. w celu uzyskania wiedzy na temat sposobów i narzędzi pozytywnego oddziaływania na środowisko naturalne potrzebna jest rzetelna i przejrzysta informacja dla branży turystycznej i samych turystów. Konieczna jest integracja polityki turystycznej oraz dotyczącej ochrony środowiska, zwłaszcza w odniesieniu do obszarów przyrodniczo cennych. Wraz z tym potrzebna jest harmonizacja prawa, by uniknąć sprzeczności w prawie i nie pozostawiać sytuacji niejasnych. Niezbędne jest wypracowanie planu i metod współdziałania organizacji turystycznych i ekologicznych, jako pozarządowego udziału we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju, z korzyścią ekologiczną i ekonomiczną.

PODSUMOWANIE

Warmia i Mazury zaliczają się do regionów o bardzo cennej przyrodzie i atrakcyjnym krajobrazie. Jednakże krajobraz ten wymaga należytej ochrony, polegającej na pielęgnowaniu i konserwowaniu wartości już istniejących oraz prowadzeniu zabiegów rewaloryzacji i restauracji wartości utraconych. Ponadprzeciętna atrakcyjność regionu jest jednak źródłem wielu konfliktów interesów, do których należy konflikt między dążeniem do zachowania przyrodniczego potencjału a jednoczesną chęcią intensywnego wykorzystania przestrzeni turystycznej. Dbłość o zachowanie wysokich walorów środowiska wymaga spójnej i konsekwentnej polityki ochrony środowiska. Istotne znaczenie ma również zapewnienie dostępu do informacji o środowisku oraz edukacja ekologiczna.

Degradacja powodowana nasilającym się ruchem turystycznym, powinna być bodźcem do działań w zakresie prognozowania i planowania ochrony środowiska oraz ustalania narzędzi wymuszających realizowanie zrównoważo-

nego rozwoju turystyki. Kontrola oddziaływań turystyki na środowisko, powinna uwzględniać zachowanie niewielkiej skali ruchu turystycznego, zwłaszcza w obrębie obszarów cennych przyrodniczo. Obecnie modna stała się turystyka przyjazna środowisku, w różnych jej rodzajach i stopniach realizacji, ale brak jest szczegółowych kryteriów ze strony ochrony przyrody, by stwierdzić kiedy ta turystyka przestaje być przyjazna. Wszelka działalność turystyczna stałaby się mało opłacalna, gdyby Matka Natura wystawiła rachunki za użytkowanie jej zasobów.

Konieczne jest kształtowanie świadomości ekologicznej społeczności lokalnych, animatorów turystyki a także samych turystów. Każdy powinien zadać sobie pytanie: Co potrzebne jest dla ochrony środowiska, aby korzystanie z zasobów przyrodniczych było bezkonfliktową drogą do zrównoważonego rozwoju?

BIBLIOGRAFIA

- Batyk I. M. (2012). *Kształtowanie środowiska poprzez działania proekologiczne prowadzone w gospodarstwach ekologicznych* [w:] Rola innowacyjności w kształtowaniu jakości (red.) Żuchowski J., Zieliński R. Radom: PIB.
- Batyk I. M. (2011). *Ochrona dziedzictwa przyrodniczego w województwie warmińsko-mazurskim*. Infrastruktura i ekologia terenów wiejskich, 1, 71-78.
- Raport o stanie środowiska województwa warmińsko-mazurskiego w 2011 roku*, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Olsztynie. Olsztyn 2012.
- Sadowska-Snarska C. (2001). *Spoleczno-gospodarcze aspekty funkcjonowania Biebrzańskiego Parku Narodowego*. Białystok: Wyd. Wyższej Szkoły Ekonomicznej.
- Zalewska D. (1999). *Turystyka a środowisko przyrodnicze*. Olecko: Wszechnica Mazurska.

dr inż. Iwona Michalina Batyk
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauki o Żywności
Katedra Towaroznawstwa i Badań Żywności
Pl. Cieszyński 1, 10-726 Olsztyn
e-mail: iwona.batyk@uwm.edu.pl